HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a treia)

7 noiembrie 2018*

„Trimitere preliminară – Competența Curții – Directiva 2003/86/CE – Dreptul la reîntregirea familiei – Articolul 15 – Refuzul acordării unui permis de ședere autonom – Reglementare națională care prevede o obligație de a promova un examen de integrare civică”

În cauza C-257/17,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Raad van State (Consiliul de Stat, Țările de Jos), prin decizia din 10 mai 2017, primită de Curte la 15 mai 2017, în procedura

C,

A

împotriva

Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie,

CURTEA (Camera a treia),

compusă din domnul M. Vilaras, președintele Camerei a patra, îndeplinind funcția de președinte al Camerei a treia, și domnii J. Malenovský, L. Bay Larsen (raportor), M. Safjan și D. Šváby, judecători,

avocat general: domnul P. Mengozzi,

grefier: doamna R. Șereș, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 19 martie 2018,

luând în considerare observațiile prezentate:

– pentru C și A, de C. F. Wassenaar, advocaat;

– pentru guvernul neerlandez, de M. K. Bulterman, de H. S. Gijzen și de M. A. M. de Ree, în calitate de agenți;

– pentru guvernul austriac, de G. Eberhard, în calitate de agent;

– pentru Comisia Europeană, de C. Cattabriga și de G. Wils, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 27 iunie 2018,

* Limba de procedură: neerlandeza.

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 15 alineatele (1) și (4) din Directiva 2003/86/CE a Consiliului din 22 septembrie 2003 privind dreptul la reîntregirea familiei (JO 2003, L 251, p. 12, Ediție specială, 19/vol. 6, p. 164).

2 Această cerere a fost formulată în cadrul unor litigii între C și A, resortisanți ai unor țări terțe, pe de o parte, și Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie (secretarul de stat pentru securitate și justiție, Țările de Jos) (denumit în continuare „secretarul de stat”), pe de altă parte, în legătură cu respingerea de către acesta din urmă a cererii lor de modificare a restricțiilor la care este supus permisul lor de ședere pe durată determinată și, în ceea ce îl privește pe C, în legătură cu retragerea permisului său de ședere pe durată determinată.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

Directiva 2003/86

3 Considerentul (15) al Directivei 2003/86 este redactat astfel:

„Integrarea membrilor familiei ar trebui promovată. În acest scop, acestora ar trebui să li se acorde un statut independent de cel al susținătorului reîntregirii, în special în cazul încetării căsătoriei și a parteneriatului, precum și accesul la educație, locuri de muncă și pregătire profesională, în aceleași condiții ca și persoana cu care sunt reîntregiți, în condiții pertinente.”

4 Potrivit articolului 2 litera (c) din această directivă, „susținătorul reîntregirii” este definit ca fiind „un resortisant al unei țări terțe care are reședința în mod legal într-un stat membru și care solicită reîntregirea familiei sau ai cărui membri de familie solicită reîntregirea”.

5 Articolul 3 alineatul (3) din directiva menționată are următorul cuprins:

„Prezenta directivă nu se aplică membrilor familiei unui cetățean al Uniunii.”

6 Articolul 7 alineatul (2) din aceeași directivă prevede:

„Statele membre pot solicita resortisanților țărilor terțe să se conformeze măsurilor de integrare, în conformitate cu legislația internă.

În ceea ce privește refugiații și/sau membrii familiei refugiaților prevăzuți la articolul 12, măsurile de integrare menționate de primul paragraf se pot aplica numai după ce persoanele în cauză au beneficiat de reîntregirea familiei.”

7 Articolul 15 din Directiva 2003/86 prevede:

„(1) Cel târziu la cinci ani de rezidență și în măsura în care membrii familiei nu au primit un permis de ședere pentru alte motive decât reîntregirea familiei, soțul sau partenerul necăsătorit și copilul devenit major au dreptul, dacă este nevoie la cerere, la un permis de ședere autonom, independent de cel al susținătorului reîntregirii.

În cazul ruperii legăturii de familie, statele membre pot limita acordarea permisului de ședere menționat în primul paragraf la soțul sau partenerul necăsătorit.

[…]

(4) Condițiile privind acordarea și valabilitatea permisului de ședere autonom sunt prevăzute de dreptul intern.”

Directiva 2003/109/CE

8 Articolul 5 alineatul (2) din Directiva 2003/109/CE a Consiliului din 25 noiembrie 2003 privind statutul resortisanților țărilor terțe care sunt rezidenți pe termen lung (JO 2004, L 16, p. 44, Ediție specială, 19/vol. 6, p. 225) prevede:

„Statele membre pot solicita ca resortisanții țărilor terțe să îndeplinească condițiile de integrare, în conformitate cu legislația lor internă.”

Dreptul neerlandez

9 Articolul 3.51 din Vreemdelingenbesluit 2000 (Decretul 2000 privind resortisanții străini) prevede:

„1. Permisul de ședere pe durată determinată […] supus restricției pentru motive umanitare permanente poate fi acordat resortisanților străini care:

a) au reședința în Țările de Jos de cinci ani în calitate de titulari ai unui permis de ședere supus restricției prevăzute la punctul 1, […]:
1°. ședere ca membru de familie al unui titular al unui drept de ședere permanent;

[…]

5. Articolul 3.80a se aplică resortisanților străini menționați la alineatul 1 litera a punctul 1, […]”

10 Articolul 3.80a din acest decret este redactat astfel:

„1. O solicitare de modificare a unui permis de ședere […] într-un permis de ședere supus unei restricții pentru motive umanitare permanente este respinsă atunci când cererea a fost depusă de un resortisant străin, în sensul articolului 3.51 alineatul 1 partea introductivă și litera a punctul 1, care nu a promovat examenul menționat la articolul 7 alineatul 2 litera a din Legea privind integrarea civică sau care nu a obținut o diplomă, un certificat sau un alt document în sensul articolului 5 alineatul 1 litera c din aceeași lege.

2. [Alineatul 1] nu se aplică dacă resortisantul străin:

[…]

e) a fost scutit de obligația de integrare civică […]

[…]

4. Ministrul poate, de altfel, să nu aplice alineatul 1 dacă consideră că aplicarea acestuia conduce la situații evidente de nedreptate gravă.”

11 Articolul 6 alineatul 1 din Wet inburgering (Legea privind integrarea civică) prevede:

„Ministrul scutește persoana căreia îi revine obligația de integrare civică dacă:

a) aceasta a stabilit că, din cauza unui handicap psihic sau fizic sau a unei deficiențe mintale, se află în incapacitate îndelungată de a promova examenul de integrare civică;

b) ajunge, pe baza unor eforturi demonstrate furnizate de persoana căreia îi revine obligația de integrare civică, la concluzia că acesta din urmă nu poate îndeplini în mod rezonabil cerința privind integrarea civică."

12 Articolul 7 alineatele 1 și 2 din această lege are următorul cuprins:

„1. Persoana căreia îi revine obligația de integrare civică dobândește în termen de trei ani competențe orale și scrise în limba neerlandeză care corespund cel puțin nivelului A 2 din Cadrul european comun de referință pentru limbi străine moderne, precum și o cunoaștere a societății neerlandeze.

2. Persoana căreia îi revine obligația de integrare civică și-a îndeplinit obligația de integrare civică atunci când:

a) a promovat examenul stabilit de ministru sau

b) a obținut o diplomă, un certificat sau un alt document în sensul articolului 5 alineatul 1 litera c."

Acțiunile principale și întrebările preliminare

Situația doamnei C

13 În perioada 5 noiembrie 2008-5 noiembrie 2014, C era titulara unui permis de ședere în vederea unei șederi cu soțul său, resortisant neerlandez. C a depus, la 20 august 2014, o cerere de modificare a acestui permis într-un permis de continuare a șederii.

14 La 2 februarie 2015, secretarul de stat a respins această cerere pentru motivul că C nu a stabilit fie că a promovat examenul de integrare civică, fie că era scutită sau dispensată de obligația de integrare civică. De asemenea, acesta a retras, cu efect retroactiv de la 10 februarie 2014, permisul de ședere în vederea unei șederi împreună cu soțul său de care beneficia C, pentru motivul că aceasta nu mai avea reședința, începând de la această dată, la aceeași adresă cu soțul său.

15 În urma unei contestații formulate de C, secretarul de stat, printr-o decizie din 24 iulie 2015, i-a acordat un permis de ședere autonom începând de la 16 februarie 2015. Această decizie era motivată prin transmiterea către secretarul de stat, de către C, a unui aviz din 15 februarie 2015 al Dienst Uitvoering Onderwijs (Serviciul Executiv în domeniul Învățământului, Țările de Jos) prin care se constata că aceasta fusese scutită de obligația de integrare civică. Cu toate acestea, secretarul de stat a menținut retragerea, cu efect retroactiv de la 10 februarie 2014, a permisului de ședere de care beneficia C în vederea unei șederi împreună cu soțul său.

16 C a introdus o acțiune împotriva deciziei din 24 iulie 2015 a secretarului de stat la rechtbank Den Haag zittingsplaats Rotterdam (Tribunalul din Haga, sediul din Rotterdam, Țările de Jos). Prin hotărârea din 5 ianuarie 2016, instanța menționată a respins această acțiune.

17 C a declarat apel împotriva acestei hotărâri la instanța de trimitere.

Situația domnului A

18 În perioada 20 decembrie 1997-15 octombrie 2016, A era titularul unui permis de ședere în vederea unei șederi cu soția sa, resortisantă neerlandeză. A a depus, la 11 noiembrie 2014, o cerere de modificare a acestui permis într-un permis de continuare a șederii.

19 La 26 februarie 2015, secretarul de stat a respins această cerere pentru motivul că A nu a stabilit fie că a promovat examenul de integrare civică, fie că era scutit sau dispensat de obligația de integrare civică.

20 În urma unei contestații formulate de A, secretarul de stat, printr-o decizie din 21 septembrie 2015, a menținut decizia sa inițială.

21 A a introdus o acțiune împotriva acestei decizii la rechtbank den Haag zittingsplaats Rotterdam (Tribunalul din Haga, sediul din Rotterdam, Țările de Jos). Prin hotărârea din 25 mai 2016, instanța menționată a respins această acțiune.

22 A a declarat apel împotriva acestei hotărâri la instanța de trimitere.

Considerații comune situațiilor doamnei C și domnului A

23 Instanța de trimitere consideră că, în conformitate cu articolul 3 alineatul (3) din Directiva 2003/86, situațiile în discuție în litigiile principale nu intră în domeniul de aplicare al acestei directive, având în vedere că soții lui A și, respectiv, C sunt de cetățenie neerlandeză.

24 Articolul 15 din directiva menționată ar fi aplicabil însă, prin analogie, lui A și lui C, în măsura în care dreptul neerlandez prevede că, atunci când, precum în speță, actele cu putere de lege și normele administrative neerlandeze nu fac distincție între o situație care intră sub incidența dreptului Uniunii și o situație care nu intră sub incidența acestui drept, dispozițiile relevante ale dreptului menționat se aplică în mod direct și necondiționat situației interne.

25 Deși, pentru acest motiv, instanța de trimitere consideră că interpretarea articolului 15 din Directiva 2003/86 este decisivă pentru soluționarea litigiilor principale, aceasta ridică însă problema, în lumina Hotărârii din 18 octombrie 2012, Nolan (C-583/10, EU:C:2012:638), dacă Curtea este competentă să răspundă la o întrebare preliminară privind interpretarea acestui articol în situații precum cele în discuție în litigiile principale.

26 În cazul unui răspuns afirmativ, instanța de trimitere ridică problema compatibilității cu articolul 15 din Directiva 2003/86 a unei reglementări naționale care prevede o condiție de integrare și, în cazul unei incompatibilități, cu privire la data de la care un permis de ședere autonom trebuie să își producă efectele.

27 În aceste condiții, Raad van State (Consiliul de Stat, Țările de Jos) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Având în vedere articolul 3 alineatul (3) din Directiva [2003/86] și Hotărârea din 18 octombrie 2012, Nolan (C-583/10, EU:C:2012:638), este Curtea competentă să răspundă la întrebările preliminare ale instanței neerlandeze privind interpretarea dispozițiilor acestei directive într-un litigiu privind dreptul de ședere al membrilor de familie ai susținătorilor reîntregirii care au cetățenia neerlandeză, dacă această directivă a fost declarată în dreptul neerlandez ca fiind aplicabilă în mod direct și necondiționat acestor membri de familie?

2) Articolul 15 alineatele (1) și (4) din Directiva [2003/86] trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale precum cea în discuție în procedurile principale, care prevede că cererea privind un permis de ședere autonom a unui resortisant străin care se află în mod legal, în cadrul reîntregirii familiei, de peste cinci ani pe teritoriul unui stat membru poate fi respinsă deoarece resortisantul străin nu a respectat măsurile de integrare civică prevăzute de dreptul intern?

3) Articolul 15 alineatele (1) și (4) din Directiva [2003/86] trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale precum cea în discuție în procedura principală, potrivit căreia permisul de ședere autonom poate fi acordat cel mai devreme de la momentul cererii?"

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la prima întrebare

28 Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă Curtea este competentă, în temeiul articolului 267 TFUE, să interpreteze articolul 15 din Directiva 2003/86 în situații precum cele în discuție în litigiile principale, în care această instanță este chemată să se pronunțe cu privire la acordarea unui permis de ședere autonom unui resortisant al unei țări terțe, membru de familie al unui cetățean al Uniunii care nu și-a exercitat dreptul de liberă circulație, în cazul în care această dispoziție a devenit aplicabilă în astfel de situații, în mod direct și necondiționat, prin intermediul dreptului național.

29 Trebuie să se arate, pe de o parte, că articolul 2 litera (c) din Directiva 2003/86 precizează că sintagma „susținător al reîntregirii" vizează în mod necesar un resortisant al unei țări terțe și, pe de altă parte, că articolul 3 alineatul (3) din directiva amintită prevede că aceasta nu se aplică membrilor familiei unui cetățean al Uniunii.

30 Legiuitorul Uniunii nu a prevăzut, așadar, aplicarea directivei menționate în privința unui resortisant al unei țări terțe membru de familie al unui cetățean al Uniunii care nu și-a exercitat dreptul la liberă circulație, precum reclamanții din litigiile principale, aspect pe care îl confirmă, de altfel, lucrările pregătitoare ale Directivei 2003/86 (a se vedea în acest sens Hotărârea din 15 noiembrie 2011, Dereci și alții, C-256/11, EU:C:2011:734, punctele 48 și 49).

31 Reiese totuși dintr-o jurisprudență constantă a Curții că aceasta este competentă să statueze asupra cererilor de decizie preliminară referitoare la dispoziții de drept al Uniunii în cazuri în care, deși situația de fapt din litigiile principale nu intră direct în domeniul de aplicare al acestui drept, dispozițiile dreptului menționat au devenit aplicabile prin intermediul dreptului național ca urmare a trimiterii realizate de acesta din urmă la conținutul acelor dispoziții (a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 decembrie 2011, Cicala, C-482/10, EU:C:2011:868, punctul 17, Hotărârea din 18 octombrie 2012, Nolan, C-583/10, EU:C:2012:638, punctul 45, și Hotărârea din 15 noiembrie 2016, Ullens de Schooten, C-268/15, EU:C:2016:874, punctul 53).

32 Astfel, în asemenea cazuri, există un interes cert al Uniunii ca, pentru evitarea unor viitoare divergențe de interpretare, dispozițiile preluate din dreptul Uniunii să primească o interpretare uniformă (a se vedea în acest sens Hotărârea din 18 octombrie 2012, Nolan, C-583/10, EU:C:2012:638, punctul 46, și Hotărârea din 22 martie 2018, Jacob și Lassus, C-327/16 și C-421/16, EU:C:2018:210, punctul 34).

33 Astfel, o interpretare dată de Curte dispozițiilor de drept al Uniunii în situații care nu intră în domeniul de aplicare al acestora se justifică atunci când dispozițiile menționate au devenit aplicabile în mod direct și necondiționat în asemenea situații prin intermediul dreptului național pentru a se asigura un tratament identic acestor situații și situațiilor care intră în domeniul de aplicare al

respectivelor dispoziţiilor (a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 decembrie 2011, Cicala, C-482/10, EU:C:2011:868, punctul 19, Hotărârea din 18 octombrie 2012, Nolan, C-583/10, EU:C:2012:638, punctul 47, și Hotărârea din 7 noiembrie 2013, Romeo, C-313/12, EU:C:2013:718, punctul 33).

34 În speță, instanța de trimitere, singura competentă să interpreteze dreptul național, în cadrul sistemului de cooperare judiciară stabilit de articolul 267 TFUE (a se vedea în acest sens Hotărârea din 17 iulie 1997, Leur-Bloem, C-28/95, EU:C:1997:369, punctul 33, și Hotărârea din 14 iunie 2017, Online Games și alții, C-685/15, EU:C:2017:452, punctul 45), a precizat că rezultă din dreptul neerlandez că, atunci când, precum în speță, legiuitorul național supune aceleiași norme o situație care intră în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii și o situație care nu intră în domeniul de aplicare al acestui drept, aceste situații trebuie să facă obiectul unui tratament identic. Instanța menționată a dedus din aceasta că, în temeiul dreptului neerlandez, era ținută să aplice articolul 15 din Directiva 2003/86 în cauzele principale.

35 În aceste condiții, este necesar să se considere că, astfel cum arată de asemenea guvernul neerlandez, această dispoziție a devenit aplicabilă, în mod direct și necondiționat, prin intermediul dreptului neerlandez, în situații precum cele în discuție în litigiile principale și că există, prin urmare, un interes cert al Uniunii ca Curtea să se pronunțe cu privire la cererea de decizie preliminară.

36 Această concluzie nu poate fi repusă în discuție de împrejurarea că articolul 3 alineatul (3) din Directiva 2003/86 exclude în mod expres situațiile precum cele în discuție în litigiile principale din domeniul de aplicare al acestei directive.

37 Trebuie să se sublinieze, în această privință, că Curtea a statuat deja că, în cazul în care condiția enunțată la punctul 33 din prezenta hotărâre este îndeplinită, competența sa poate fi de asemenea stabilită în situații care intră sub incidența unui caz de excludere expresă din domeniul de aplicare al unui act al Uniunii (a se vedea în acest sens Hotărârea din 19 octombrie 2017, Solar Electric Martinique, C-303/16, EU:C:2017:773, punctele 29 și 30, precum și Hotărârea din 27 iunie 2018, SGI și Valériane, C-459/17 și C-460/17, EU:C:2018:501, punctul 28).

38 Această soluție este pe deplin coerentă cu jurisprudența constantă a Curții amintită la punctele 31-33 din prezenta hotărâre, care urmărește tocmai să permită Curții să se pronunțe cu privire la interpretarea dispozițiilor de drept al Uniunii, indiferent de condițiile în care acestea sunt aplicabile, în situații pe care autorii tratatelor sau legiuitorul Uniunii nu au considerat util să le includă în domeniul de aplicare al acestor dispoziții (a se vedea în acest sens Hotărârea din 18 octombrie 1990, Dzodzi, C-297/88 și C-197/89, EU:C:1990:360, punctul 37).

39 În acest context, nu este rezonabil ca competența Curții să varieze în funcție de împrejurarea că domeniul de aplicare al dispoziției relevante a fost delimitat prin intermediul unei definiții pozitive sau prin instituirea anumitor cazuri de excludere, aceste două tehnici legislative putând fi utilizate fără distincție.

40 De altfel, trebuie să se constate că, în speță, excluderea membrilor de familie ai cetățenilor Uniunii din domeniul de aplicare al Directivei 2003/86 rezultă atât din definiția termenului „susținător al reîntregirii” care figurează la articolul 2 litera (c) din directiva menționată, cât și din cazurile de excludere prevăzute la articolul 3 alineatul (3) din aceasta.

41 În plus, deși instanța de trimitere arată că îndoielile sale cu privire la competența Curții rezultă din Hotărârea din 18 octombrie 2012, Nolan (C-583/10, EU:C:2012:638), trebuie să se arate că cauza în care a fost pronunțată această hotărâre era caracterizată prin particularități care nu se regăsesc în cauzele principale.

42 Astfel, pe de o parte, în cauza în care a fost pronunțată această hotărâre, recunoașterea competenței Curții ar fi implicat o ruptură cu logica însăși a actului Uniunii în discuție, care participa la instituirea și funcționarea pieței interne (a se vedea în acest sens Hotărârea din 18 octombrie 2012, Nolan, C-583/10, EU:C:2012:638, punctele 36-41).

43 Pe de altă parte, în cauza menționată, o trimitere directă și necondiționată a dreptului național la dreptul Uniunii precum cea constatată la punctul 35 din prezenta hotărâre nu putea fi stabilită pe baza indicațiilor care figurau în dosarul transmis Curții (a se vedea în acest sens Hotărârea din 18 octombrie 2012, Nolan, C-583/10, EU:C:2012:638, punctele 51 și 52).

44 Având în vedere cele de mai sus, trebuie să se răspundă la prima întrebare că Curtea este competentă, în temeiul articolului 267 TFUE, să interpreteze articolul 15 din Directiva 2003/86 în situații precum cele în discuție în litigiile principale, în care instanța de trimitere este chemată să se pronunțe cu privire la acordarea unui permis de ședere autonom unui resortisant al unei țări terțe, membru de familie al unui cetățean al Uniunii care nu și-a exercitat dreptul la liberă circulație, atunci când această dispoziție a devenit aplicabilă în astfel de situații, în mod direct și necondiționat, prin intermediul dreptului național.

Cu privire la a doua întrebare

45 Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 15 alineatele (1) și (4) din Directiva 2003/86 se opune unei reglementări naționale care permite să se respingă o cerere de permis de ședere autonom formulată de un resortisant al unei țări terțe care a avut reședința mai mult de cinci ani pe teritoriul unui stat membru în scopul reîntregirii familiei pentru motivul că acesta nu a demonstrat promovarea unui examen de integrare civică privind limba și societatea acestui stat membru.

46 Articolul 15 alineatul (1) din Directiva 2003/86 prevede că, cel târziu după cinci ani de rezidență și în măsura în care membrii familiei nu au primit un permis de ședere pentru alte motive decât reîntregirea familiei, soțul sau partenerul necăsătorit și copilul devenit major au dreptul, dacă este nevoie la cerere, la un permis de ședere autonom, independent de cel al susținătorului reîntregirii.

47 Articolul 15 alineatul (4) din această directivă precizează, la rândul său, că condițiile privind acordarea și valabilitatea permisului de ședere autonom sunt prevăzute de dreptul intern.

48 Din coroborarea acestor două dispoziții reiese că, deși eliberarea unui permis de ședere autonom constituie, în principiu, un drept după o perioadă de ședere de cinci ani pe teritoriul unui stat membru în scopul reîntregirii familiei, legiuitorul Uniunii a autorizat totuși statele membre să subordoneze acordarea unui astfel de permis anumitor condiții a căror definire este de competența acestora.

49 Prin introducerea, la articolul 15 alineatul (4) din Directiva 2003/86, a unei trimiteri la dreptul național, legiuitorul Uniunii a arătat, așadar, că intenționase să lase la latitudinea fiecărui stat membru stabilirea condițiilor în care un permis de ședere autonom trebuia să fie eliberat unui resortisant al unei țări terțe care a avut reședința timp de cinci ani pe teritoriul său în scopul reîntregirii familiei (a se vedea prin analogie Hotărârea din 12 aprilie 2018, A și S, C-550/16, EU:C:2018:248, punctul 42).

50 În această privință, normele care reglementează acordarea permisului de ședere autonom diferă, așadar, de normele referitoare la autorizarea reîntregirii familiei care conțin obligații pozitive precise și care impun statelor membre, în situații determinate prin Directiva 2003/86, să autorizeze această reîntregire a familiei fără să își exercite marja de apreciere (a se vedea în acest sens Hotărârea din 9 iulie 2015, K și A, C-153/14, EU:C:2015:453, punctul 46).

51 Cu toate acestea, întrucât acordarea unui permis autonom la finalul perioadei menționate la articolul 15 alineatul (1) din această directivă reprezintă regula generală, marja de manevră recunoscută statelor membre la articolul 15 alineatul (4) din directiva menționată nu trebuie să fie utilizată de acestea într-un mod care ar aduce atingere obiectivului acestui articol, care este, după cum se subliniază în considerentul (15) din directivă, acela de a permite ca membrilor de familie ai susținătorului reîntregirii să li se acorde un statut independent de acesta, și nici efectului util al articolului menționat (a se vedea prin analogie Hotărârea din 9 iulie 2015, K și A, C-153/14, EU:C:2015:453, punctul 50).

52 Prin urmare, condițiile suplimentare cărora un stat membru le subordonează acordarea unui permis de ședere autonom nu pot fi atât de exigente încât să constituie un obstacol dificil de depășit, care să împiedice, în practică, resortisanții țărilor terțe menționați la articolul 15 alineatul (1) din Directiva 2003/86 să obțină în mod normal un asemenea permis la expirarea termenului prevăzut de această dispoziție (a se vedea prin analogie Hotărârea din 9 iulie 2015, K și A, C-153/14, EU:C:2015:453, punctul 59).

53 În lipsa unor indicații în acest sens la articolul 15 alineatul (4) din directiva menționată, această limitare a posibilității recunoscute statelor membre prin dispoziția amintită nu se poate opune, în general, instituirii de către statele membre respective a unor condițiilor de fond.

54 În acest context, nu se poate exclude posibilitatea unui stat membru de a condiționa acordarea unui permis de ședere autonom de promovarea unui examen de integrare civică privind limba și societatea acestui stat membru.

55 Astfel, în primul rând, instituirea unor condiții privind integrarea este coerentă cu consacrarea de către legiuitorul Uniunii a obiectivului general privind facilitarea integrării resortisanților țărilor terțe în statele membre, exprimat în considerentul (15) al Directivei 2003/86 (a se vedea în acest sens Hotărârea din 27 iunie 2006, Parlamentul/Consiliul, C-540/03, EU:C:2006:429, punctul 69, și Hotărârea din 9 iulie 2015, K și A, C-153/14, EU:C:2015:453, punctul 53).

56 În al doilea rând, trebuie amintit că articolul 7 alineatul (2) din Directiva 2003/86 permite statelor membre să solicite resortisanților țărilor terțe să se conformeze unor măsuri de integrare, fără a limita măsurile respective la perioada care precedă admiterea acestora pe teritoriul lor.

57 În aceste condiții, eficacitatea măsurilor adoptate eventual de un stat membru în cadrul articolului 7 alineatul (2) din Directiva 2003/86 ar putea fi subminată dacă lipsa de integrare a unui resortisant al unei țări terțe la finalul unei perioade de cinci ani nu ar putea în niciun caz să se opună consolidării dreptului său de ședere în temeiul articolului 15 din această directivă.

58 De altfel, trebuie să se constate că, în contextul armonizării mai precise efectuate prin Directiva 2003/109, legiuitorul Uniunii a permis în mod specific statelor membre, la articolul 5 alineatul (2) din această directivă, să condiționeze dobândirea statutului de rezident pe termen lung de îndeplinirea unor condiții de integrare.

59 În al treilea rând, în măsura în care dreptul la acordarea unui permis de ședere autonom este recunoscut după o perioadă de cinci ani de ședere pe teritoriul unui stat membru, resortisanții în cauză ai unor țări terțe ar trebui să aibă posibilitatea de a dobândi o anumită cunoaștere a limbii, precum și a societății statului membru care să le permită, în principiu, să promoveze un examen privind aceste elemente. Impunerea unei cerințe în acest sens nu poate fi considerată, așadar, în general, de natură să priveze articolul 15 alineatul (1) de efectul său util.

60 În aceste condiții, pentru a salvgarda obiectivul dispoziției menționate și în conformitate cu principiul proporționalității, care face parte dintre principiile generale ale dreptului Uniunii, modalitățile concrete ale unei astfel de cerințe trebuie să fie apte să realizeze obiectivele vizate de reglementarea națională și nu trebuie să depășească ceea ce este necesar pentru atingerea acestora (a se vedea prin analogie Hotărârea din 9 iulie 2015, K și A, C-153/14, EU:C:2015:453, punctul 51).

61 Obligația de a promova un examen de integrare civică trebuie să permită atestarea dobândirii de către resortisanții țărilor terțe în cauză a cunoștințelor atât cu privire la limbă, cât și cu privire la societatea statului membru gazdă care se dovedesc incontestabil utile pentru asigurarea integrării acestora în cadrul acestui stat membru (a se vedea în acest sens Hotărârea din 4 iunie 2015, P și S, C-579/13, EU:C:2015:369, punctul 48, și Hotărârea din 9 iulie 2015, K și A, C-153/14, EU:C:2015:453, punctele 53 și 54).

62 Totuși, obligația menționată nu poate depăși în mod valabil ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivului privind facilitarea integrării respectivilor resortisanți ai unor țări terțe.

63 Aceasta presupune în special ca cunoștințele cerute pentru promovarea examenului de integrare civică să corespundă unui nivel elementar, ca cerința impusă de reglementarea națională să nu aibă drept consecință să împiedice acordarea unui permis de ședere autonom resortisanților unor țări terțe care au adus dovada voinței de a promova acest examen și a eforturilor depuse în acest scop, ca circumstanțele individuale specifice să fie luate în considerare în mod corespunzător și ca costurile aferente acestui examen să nu fie excesive (a se vedea în acest sens Hotărârea din 9 iulie 2015, K și A, C-153/14, EU:C:2015:453, punctele 54-70).

64 În această privință, trebuie subliniat în special că circumstanțe precum vârsta, nivelul de educație, situația financiară sau starea de sănătate a membrilor de familie ai susținătorului reîntregirii vizați trebuie să poată determina autoritățile competente să nu condiționeze acordarea unui permis de ședere autonom de promovarea unui examen de integrare civică atunci când, din cauza acestor circumstanțe, se dovedește că aceștia nu sunt în măsură să susțină acest examen sau să îl promoveze (a se vedea în acest sens Hotărârea din 9 iulie 2015, K și A, C-153/14, EU:C:2015:453, punctul 58).

65 Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, trebuie să se răspundă la cea de a doua întrebare că articolul 15 alineatele (1) și (4) din Directiva 2003/86 nu se opune unei reglementări naționale care permite să se respingă o cerere de permis de ședere autonom formulată de un resortisant al unei țări terțe care a avut reședința mai mult de cinci ani pe teritoriul unui stat membru în scopul reîntregirii familiei pentru motivul că acesta nu a demonstrat promovarea unui examen de integrare civică privind limba și societatea acestui stat membru, cu condiția ca modalitățile concrete ale obligației de a promova acest examen să nu depășească ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivului privind facilitarea integrării resortisanților țărilor terțe.

Cu privire la a treia întrebare

66 Prin intermediul celei de a treia întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 15 alineatele (1) și (4) din Directiva 2003/86 se opune unei reglementări naționale care prevede că permisul de ședere autonom poate fi eliberat numai de la data introducerii solicitării aferente.

67 Trebuie arătat, mai întâi, că articolul 15 din Directiva 2003/86 nu conține nicio normă specifică cu privire la desfășurarea procedurii de acordare a permisului de ședere autonom sau, *a fortiori*, cu privire la data la care acest permis trebuie să își producă efectele.

68 În continuare, niciun element al acestei dispoziții nu arată că acordarea permisului menționat ar constitui doar un act declarativ, articolul 15 alineatul (1) din această directivă prevăzând, de altfel, în mod explicit că statele membre pot condiționa dreptul la un astfel de permis de depunerea unei cereri.

69 În sfârșit, rezultă din articolul 15 alineatul (4) din directiva menționată că revine în special statelor membre sarcina de a stabili condițiile privind acordarea permisului de ședere autonom, printre care pot figura condițiile procedurale care reglementează acordarea acestui permis.

70 Deși din considerațiile care figurează la punctul 52 din prezenta hotărâre rezultă că această posibilitate nu poate fi utilizată pentru a institui o normă care să constituie un obstacol dificil de depășit, care să îi împiedice, în practică, pe resortisanții țărilor terțe menționați la articolul 15 alineatul (1) din Directiva 2003/86 să obțină în mod normal un asemenea permis la expirarea termenului prevăzut la această dispoziție, este necesar să se considere că o reglementare care prevede că permisul de ședere autonom poate fi eliberat numai de la data introducerii cererii aferente nu poate în mod vădit să producă un asemenea efect.

71 Prin urmare, trebuie să se răspundă la a treia întrebare că articolul 15 alineatele (1) și (4) din Directiva 2003/86 nu se opune unei reglementări naționale care prevede că permisul de ședere autonom poate fi eliberat numai de la data introducerii cererii aferente.

Cu privire la cheltuielile de judecată

72 Întrucât, în privința părților din litigiile principale, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a treia) declară:

1) **Curtea este competentă, în temeiul articolului 267 TFUE, să interpreteze articolul 15 din Directiva 2003/86/CE a Consiliului din 22 septembrie 2003 privind dreptul la reîntregirea familiei în situații precum cele în discuție în litigiile principale, în care instanța de trimitere este chemată să se pronunțe cu privire la acordarea unui permis de ședere autonom unui resortisant al unei țări terțe, membru de familie al unui cetățean al Uniunii Europene care nu și-a exercitat dreptul la liberă circulație, atunci când această dispoziție a devenit aplicabilă în astfel de situații, în mod direct și necondiționat, prin intermediul dreptului național.**

2) **Articolul 15 alineatele (1) și (4) din Directiva 2003/86 nu se opune unei reglementări naționale care permite să se respingă o cerere de permis de ședere autonom formulată de un resortisant al unei țări terțe care a avut reședința mai mult de cinci ani pe teritoriul unui stat membru în scopul reîntregirii familiei pentru motivul că acesta nu a demonstrat promovarea unui examen de integrare civică privind limba și societatea acestui stat membru, cu condiția ca modalitățile concrete ale obligației de a promova acest examen să nu depășească ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivului privind facilitarea integrării resortisanților țărilor terțe.**

3) **Articolul 15 alineatele (1) și (4) din Directiva 2003/86 nu se opune unei reglementări naționale care prevede că permisul de ședere autonom poate fi eliberat numai de la data introducerii cererii aferente.**

Semnături